

Fragminten út it deiboek

fan Goffe Miedema

Ut de argiven fan Historisch Centrum Leeuwarden

voorjaar 1940

"De Duitschers begonnen direct na de overweldiging van ons land met de benoeming van Seys-Inquart tot bewindvoerder. Bekend was dat het geen vriend der Joden was, wat later dan ook uit alles bleek."

zomer 1941

"Vooral de Joden moeten het weer ontgelden, hun huizen zitten er onder. Gaat er iets mis voor de Duitschers dan is dat niet eigen onvermogen, maar de Joden hebben het gedaan."

29 maart 1942

"Vreemd is dat Nederlanders en Duitschers dezelfde soort mensen zijn en stuk voor stuk niet zo erg beroerd, maar dat groepen mensen de samenleving kunnen verpesten. Hetzelfde zeiden we vroeger ook van de Joden: een Jood is heel geschikt, ook in de winkel, al moest je wel wat oppassen als je zaken met hem deed. Maar een groep Joden is iets onplezierigs. En hetzelfde beleven we nu met de Duitschers."

"De Joden gaan wel heel erg het loodje leggen, alles wat bij de Duitschers mis gaat, is hun schuld en zal op hen gewroken worden. Het is een pesten zonder enige grond van redelijkheid op een groep mensen die wat anders dan de Westerlingen is. Een groep mensen die waarschijnlijk iets meer geniale exemplaren bezit en mogelijk ook wat meer slemielen."

15 juli 1942

"De Joden zijn enige weken geleden gekeurd en gaan spoedig weg om in Polen te gaan werken, zo heet het tenminste. Die mensen zitten er dus nog veel meer tussen, omdat ze geen dag zeker van hun eigen leven kunnen zijn. Af en toe een uitspraak van een N.S.B.'er of van een Duitse autoriteit, die verklaart dat Europa van de pest der Joden bevrijd zal worden..."

20 september 1942

"Wij hebben slechts kleine puzzles die opgelost moeten worden, als je het vergelijkt met de problemen waar de Joden voor geplaagd zijn. Dan vallen eigen moeilijkheden in het niet. Zelfmoord is er aan de orde van de dag, om te ontkomen aan het transport naar Polen om puin te ruimen. En dat bijna zonder eten, waardoor velen zullen bezwijken. Veel wordt er niet over bekend. De Joodse gezinnen worden totaal uit elkaar gehaald en waarom moet dat nu? Een eerlijke en faire manier zou toch zijn om hen een gebied aan te wijzen waar deze mensen zouden kunnen wonen, als men er in Duitschland zo fel op gebrand is. Waarom deze haat? Maar niet te veel aan denken, je wordt er maar beroerd van. Het is nu eenmaal zo dat een mensenleven niet veel telt, en een Joods leven helemaal niets meer."

17 oktober 1942

"Joden willen wel alles betalen voor een persoonsbewijs zonder de hatelijke J er op gedrukt. Mogelijk dat deze mensen weer wat ruimer kunnen ademen als ze zo'n nieuw stel papieren in de zak hebben."

29 december 1942

"Op straat zie je haast geen Joden meer. Ik geloof niet dat er hier in Leeuwarden nog veel zijn, de meesten zijn weggevoerd en komen vermoedelijk nooit terug. Voor de radio werd bekendgemaakt dat voor 1 januari alle Joden uit West-Europa naar werkkampen in Polen overgebracht moeten zijn, maar zouden ze daar ooit levend uitkomen? Hoe slechter het de Duitschers gaat, hoe meer de Joden de schuld krijgen. Elke keer dat Hitler voor de radio spreekt, laten z'n woorden een intensere haat tegen de gele-sterdragers horen en kan er geen twijfel meer bestaan over de bedoelingen die hij met die mensen heeft. Vanuit de concentratiekampen uit ons land gaan de transporten dan in dicht

getimmerde treinen naar Polen en dan moet men maar raden naar de beestachtigheden die vermoedelijk met deze mensen uitgehaald worden. “

“Af en toe denk je je deze ellende in, maar veelal lopen we er maar haastig aan voorbij. Je wordt er maar beroerd van als je er aan denkt, en ben ik mijns broeders hoeder? Hier in Leeuwarden merken we niet zo veel van die transporten, omdat het zeer kleine groepen zijn, maar in Amsterdam zijn hele buurten Joods en daar spelen zich natuurlijk verschrikkelijke taferelen af.”

14 februari 1943

“Ook hier op straat tussen 3 en 5 uur (de enige uren dat Joden nog in winkels mogen komen) ziet men nog maar weinig van deze “mensen”. Het lijkt wel of het beesten zijn. Vermoedelijk worden ze bij duizenden vermoord door ondervoeding en mishandeling. Er komt nooit iemand terug uit een concentratiekamp, zodat er ook niets uitlekt wat er nu eigenlijk aan de hand is. Hitler heeft eens gezegd dat Europa bevrijd zou worden van de jodenpest.”

10 maart 1943

“Gisternacht zijn de laatste Joden opgehaald. Misschien is er nog een enkele gebleven, maar veel zullen het wel niet zijn. En dat is dan het slot van het drama voor die mensen die al een vreselijke tijd van afwachten achter de rug hebben. (...) De huizen van deze Joden worden direct betrokken door N.S.B.'ers die in de rij staan te wachten voor hun nieuwe bezetting. Alles als dank voor het aangenaam verpozen en laat de eigenaar de schillen en de dozen. Onze nieuwe N.S.B.-burgemeester komt ook in een jodenhuis te wonen.”

3 april 1943

“Joden proberen natuurlijk onder te duiken en dat zal hier en daar ook wel gelukken maar door verraad gaan nog velen ten onder. Vorige week stonden er nog weer 10 namen in de krant van mensen die Joden geholpen hadden en nu met

hen naar het concentratiekamp gezonden werden. Bonkaarten, stamkaarten, persoonsbewijzen hebben de Joden niet of er staat een J op en dan zijn ze levensgevaarlijk. In het begin van de oorlog heeft men niet beseft dat deze J op een stempel meteen het doodvonnis betekent.”

3 april 1943

“Een jaar geleden hebben we meubelen geleverd aan Postmus in de Spoorstraat die daar een klein huis bewoonde. Het is een N.S.B.'er die nu naar een groot jodenhuis op de Spanjaardslaan verhuisd is. Van Dijk moest gisteren de slaapkamerkast weer in elkaar zetten toen begon Mevrouw Postmus tegen hem te jammeren over het grote huis waar niemand haar wilde helpen bij het schoonmaken: ‘Zodra iemand hoort dat we N.S.B. zijn lopen ze allemaal weg en heeft ieder direct honderd-en-een bezwaren.’ ‘t Is te begriepen,’ zei van Dijk.”

12 augustus 1943

“Veel Joden wonen er in Amsterdam niet meer, het gros is weggevoerd. Hier in Leeuwarden zie ik alleen klein Isie over straat wandelen. De kleine man met een grote ster op de jas.”

9 mei 1945

“Nu de Duitsers weg zijn krijgen we de Joden terug, een teken dat het leven weer normaal wordt. Ik denk dat het antisemitisme wel wat zal zijn toegenomen, omdat die mensen wat met andere ogen worden bekeken dan voor de oorlog, mogelijk niet zo welwillend. Er is wat teveel over hen gesproken en geschreven en daar blijft wel het één en ander van hangen. Ik hoorde van een gezin waar een Joods echtpaar vier jaar lang was ondergedoken, een prestatie en een opgaaf voor de mensen. Nu deze Joden weer in eigen huis terug zijn, begonnen de opmerkingen en verwijten los te komen in plaats van dankbaar te zijn dat ze niet in een of ander concentratiekamp opgesloten waren. De Joden zijn me nooit zo sympathiek geweest wegens de ervaringen uit de zaak van voor de oorlog. Ze zijn veelal te pienter, misschien vervolgde Hitler hen daarom ook zo genadeloos.”